

JOSIP CAZI, *Na političkoj liniji Komunističke partije Jugoslavije. Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije i rad komunista u njemu 1935–1940. (knjiga druga), Zagreb 1978, 438 str.*

Novinsko izdavačko poduzeće »Radničke novine« iz Zagreba objavilo je u biblioteci »Iskustva« 1978. godine, posthumno, novu knjigu Josipa Cazija o povijesti komunistički orijentiranih sindikata u vremenu značajnom za njihovo širenje u radničkoj klasi i bogatom po aktivnosti s naslovom »Na političkoj liniji Komunističke partije Jugoslavije. Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije i rad komunista u njemu 1935–1940«. To je nastavak, druga knjiga, jedne cjeline i Cazijsva opusa i rada komunista u sindikatima: prva knjiga te cjeline, a odnosi se na razdoblje prodiranja komunista u do tada reformistički, socijalistički Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije (URSSJ), popularni URSS, te stjecanja utjecaja u njemu borbom za svakodnevne zahtjeve svih radnika i u borbi za ciljeve tada ilegalne Komunističke partije, tiskana je prošle, 1977. godine (još za Cazijsva života) i ima naslov »S puta reformizma na put klasne borbe. Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije i rad komunista u njemu 1929–1935«¹; treća knjiga te cjeline, koja će govoriti o povijesti pojedinih strukovnih saveza, bit će prezentirana javnosti već 1979. godine. Ova, druga knjiga nastala je na osnovi Cazijsva proučavanja izvorne arhivske građe različite provenijencije — od dokumenata nastalih djelovanjem tadašnjih organa vlasti što govore o Komunističkoj partiji, o sindikalnom, o radničkom pokretu, i dokumenata sačuvanih u fondu Kominterne (uglavnom nastalih djelovanjem KPJ, odnosno KPH i KP Slovenije), do građe nastale djelovanjem URSSJ-a i njegovih sastavnih saveza, Radničke komore u Zagrebu i Splitu (uglavnom) — te suvremene štampe od sindikalnih listova do listova građanske orijentacije. Cazi je doista prikupio gotovo najveći mogući dio te građe i uz vlastita sjećanja služio se i nekim memoarskim zapisima pa je tako obavio golem posao na njezinu pronalaženju i prezentiranju. To znači da je svoje golemo iskustvo, a poznato je da je Cazi do sada napisao najviše o povijesti sindikalnog pokreta u nas, veliku marljivost i ovaj put iskoristio da prikaže, objasni, opiše idejnu podlogu djelovanja sindikata pod komunističkim utjecajem, njihov utjecaj na radnike i akcije koje su vodili, gledajući ih uvijek u sklopu situacije u sindikalnom pokretu i u političkom i društvenom životu uopće u razdoblju 1935–1940. godine, u vrijeme, kad je URSSJ djelovao pod utjecajem komunista i kad je bio masovna baza KPJ među radnicima.

Iako je riječ o kronološkom slijedu djelovanja KPJ u sindikalnom pokretu (kao što je poznato KPJ je u cijelom međuratnom razdoblju, usprkos čestim zabranama njezinih sindikalnih organizacija i još češćeg ometanja njihove aktivnosti, uspjela kontinuirano održati i svoje sindikate i utjecaj na radnike posredstvom sindikata), razdoblje 1935–1940. u djelovanju komunista u sindikatima ima posebno značenje: u to je vrijeme, a osobito pod vodstvom Josipa Broza Tita, sindikalni pokret idejno, organizacijski i akciono bio, možda više nego ikada prije (kad je to bio u određenim trenucima, a ne u cijelom razdoblju), postavljen na prave temelje klasne borbe i snažna usporedna snaga koja je s KPJ, kao s političkom organizacijom, uspješno vodila klasnu radničku borbu (svih radnika

¹ Vidi prikaz te knjige u ČSP, 3/1977, 134–137.

i organiziranih u sindikatima i neorganiziranih). Tema je, dakle, posebno zanimljiva a Cazi ju je i dobro prikazao. Učinio je to i vrlo pregledno, podijelivši prilično opsežan tekst na šest dijelova (Privredno stanje zemlje i položaj radnika, Sindikalno jedinstvo na osnovi klasne borbe, Pokrajinske konferencije Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije, Socijalno-političke i ekonomske akcije, Kulturna djelatnost Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije i Na političkoj liniji Komunističke partije), a njih opet u poglavlja (ističući u naslovima karakteristike njihove) i zatim ta poglavlja u odjeljke.

U prvom dijelu, koji je podijelio na poglavlja s naslovima: Klasna struktura stanovništva, O činovnicima, Razvoj industrije i rudarstva, O položaju zanatstva od 1929. do 1939. godine, Novčane ustanove i kreditna politika, Kriza i privredno oživljavanje, iznio je položaj radničke klase u privredi koja je u mnogo čemu bila na nivou prvobitne akumulacije kapitala i u polukolonijalnom položaju u odnosu na razvijene industrijske zemlje. Zbog toga je i položaj radničke klase i svih radnih slojeva bio nepovoljan i težak po tome što su radnike pritisicali stalna opasnost od nezaposlenosti, niske nadnice i nepovoljni radni uvjeti. Iz toga, dakako, slijedili su i nepovoljan i društveni, politički i kulturni položaj radnika. Radnička je klasa, dakle, imala razloga za nezadovoljstvo, za pobunu, za promjenu svoga društveno-ekonomskog i političkog položaja, ali ni u tome razdoblju nije bila jedinstvena. Njezina avangarda — KPJ nalazila se i dalje u ilegalnosti, a komunisti su imali legalno uporište u sindikatima URSSJ-a (u Hrvatskoj, osobito), ali još uvijek nisu bili dominirajuća snaga na nivou cijele Jugoslavije (to su postigli tek 1938. na IV kongresu URSSJ-a u Zagrebu), u radničkoj klasi su djelovali i socijalisti, i građanske snage, koji su unosili neslogu, ometali radničku borbu, tupili oštricu klasne borbe, dakako svaki iz svojih razloga i s različitim intenzitetom. Jedina snaga koja je pokušala izboriti jedinstvo sindikalnog pokreta, jedinstvo radničkog pokreta kao osnove Narodne fronte slobode, bila je Komunistička partija.

Tim pitanjima posvetio je Cazi drugi dio svoje knjige, podijelivši ga u ova poglavlja: Proleterska jedinstvena fronta, Narodna fronta Jugoslavije i borba za jedinstvo radničke klase, Akciono i organizacijsko jedinstvo — osnovni politički zadatak agitacije i propagande uoči IV kongresa URSSJ-a, Četvrti kongres Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije, Međunarodna suradnja URSSJ-a. U tom je dijelu Cazi obradio nastanak ideje o jedinstvenoj radničkoj fronti u međunarodnim razmjerima, a zatim i u našim uvjetima, govoreći o političkim i sindikalnim akcijama komunista i socijalista. Zatim je posebnu pažnju posvetio borbi za jedinstvo radničke klase u okviru borbe za realizaciju Narodne fronte slobode u pojedinim dijelovima Jugoslavije. Na kraju je prikazao i razvoj borbe za jedinstvo URSSJ-a uoči IV kongresa URSSJ-a na kojem su komunisti pobijedili svojom politikom jedinstva unutar URSSJ-a, iako su socijalisti i dalje bili smetnja potpunom izvršavanju postignutog dogovora o jedinstvu.

Treći dio svoje knjige posvetio je analizi situacije u URSSJ-u u pojedinim dijelovima Jugoslavije, prikazujući pokrajinske konferencije URSSJ-a, koje su pokazale odnose snaga u podružnicama i nižim forumima, što znači afirmaciju komunista i njihovih pristaša i pomagača. Jer, komunisti su, nakon zabrane rada popularnim Nezavisnim sindikatima, uspjeli u borbi za svakodnevne zahtjeve radnika — od pitanja nadnica do boljih radnih uvjeta — izboriti i svoje mjesto u reformističkom URSSJ-u i orijentirati akcije tih sindikata u klasno-borbenom

duhu. Proces je bio identičan u cijeloj zemlji, iako je najprije počeo u Hrvatskoj, a zatim i u svim ostalim dijelovima Jugoslavije.

Akcijama URSSJ-a, ali i ostalih sindikata, Cazi je posvetio četvrti dio svoje knjige, podijelivši ga na poglavlja o specifičnim temama: Socijalnopolitički zahtjevi, Borba protiv nezaposlenosti, Radnički povjerenici, Prvomajske proslave, Tarifne borbe i štrajkovi. Bogata je djelatnost URSSJ-a u tim godinama: komunisti u njemu, zajedno s ostalim radnicima, bore se za svakodnevne i dugoročne ciljeve radničke klase i, može se reći, usprkos nizu problema, uspijevaju ostvariti umnogome osnovne postavke komunističkog pokreta o radu sindikata. Cazi je u ovom dijelu obuhvatio najveći dio aktivnosti URSSJ-a i sindikata uopće, ali ne i cjelokupnu (u prvom redu to se odnosi na štrajkaške akcije, koje su provodile sve snage u sindikalnom pokretu i kojih je bilo mnogo više nego što su registrirali organi vlasti, Inspekcije rada, Radničke komore i pojedini sindikalni savezi, što pokazuju detaljna istraživanja arhivske građe i suvremenih novina). No, unatoč toj primjedbi, treba reći da je Cazi dobro prikazao osnovne tendencije akcija sindikalnog pokreta uopće, a URSSJ-a posebno. Te su akcije bile snažno sredstvo u mobilizaciji radničke klase, a pokazivale su i pravi odnos snaga u sindikalnom pokretu, koji je bio politički heterogen i nejedinstven, ali u kojem su komunisti imali snažan utjecaj na sve vrste radnika i pokretali ih u skladu s njihovim interesima i interesima revolucionarne borbe.

U petom dijelu svoje knjige Cazi prikazuje Radničke kulturno-umjetničke centre i zajednice, Kulturno-obrazovnu politiku URSSJ-a, Rad na kulturnom uzdizanju radnika, Radnički sport, Masovne izlete radnika u prirodu, Esperanto i apstinentsku zajednicu (što su sve naslovi poglavlja u tom dijelu knjige). Te oblike djelatnosti u sindikalnom radu nisu zanemarivali ni komunisti ni ostale struje u sindikalnom pokretu. Sve su te struje davale toj vrsti svoje aktivnosti pečat svojih opredjeljenja i programa. Dok su komunisti tom radu posvećivali veliku pažnju — radi klasnog osvješćivanja radnika i, dakako, klasne borbe što su je predvodili — za ostale struje u sindikalnom pokretu, osobito socijaliste, to je bio često i jedini oblik djelovanja, usmjeren prema prosvjećivanju radnika, ali ne u klasno-borbenom pravcu.

Prikazavši tako u prvih pet dijelova svoje knjige društveni, ekonomski, politički položaj radnika, nastojanja komunista u URSSJ-u da njegovim posredstvom promijene to stanje u smislu svoje dugoročne politike i akcije usmjerene na rušenje tadašnjeg društva, šesti dio svoje knjige Cazi je posvetio ulozi URSSJ-a u društveno-političkom životu zemlje jer je taj savez, djelujući u radničkoj klasi, postao prijatelj tadašnjem poretku koji ga je, na kraju, i zabranio. Ipak, u tome režim nije uspio, jer su KPJ, KPH, KP Slovenije već prije zabrane pripremile teren za nastavak djelovanja komunista u sindikalnom pokretu posredstvom »odbora radničkog jedinstva«. Režim nije uspio ni u pokušajima da umanjiti utjecaj komunista u URSSJ-u na radničku klasu, jer je URSSJ bio široka baza KPJ među radnicima, inicijator i organizator njezinih akcija (i organiziranih i neorganiziranih radnika), pa je tako velik dio njegova članstva bio osposobljen za revoluciju u koju se i masovno uključio, a zatim i za rad u sindikatima osnovanim nakon pobjede socijalističke revolucije. O svemu tome govore i naslovi poglavlja šestog dijela Cazijske knjige: Profasistički režimi 1935–1940, Novi rascjep, Nastojanja Komunističke partije Jugoslavije da očuva klasni karakter URSSJ-a, Zabrana djelovanja URSSJ-a i Sindikati u toku oslobodilačkog rata i socijalističke revolucije.

Nakon toga slijedi Zaključak — svojevrsni rezime teksta i tema izloženih u svih šest dijelova ove zanimljive i korisne knjige, korisne i za istraživače povijesti sindikalnog pokreta i radničkog pokreta uopće, a također i za ostale zainteresirane čitaoce. Na kraju su navedene Skraćenice, Kazalo osobnih i Kazalo zemljopisnih imena, te popis literature. Posljednji nije iscrpan, ne navodi radove nastale nakon 1969. godine, pa ni sve do toga vremena. Ipak, bez obzira na izrečene kritičke primjedbe, smatram da je ova, druga knjiga iz cjeline Cazičeva rada o djelovanju komunista u URSSJ-u u razdoblju 1935—1940. značajan doprinos povijesnoj literaturi po obilju podataka koje donosi, po dobroj razradi idejne podloge djelovanja komunista u sindikalnom pokretu uopće i u URSSJ-u posebno, po ukazivanju na raznovrsnu djelatnost URSSJ-ovih sindikata i određivanju njegove uloge u društvenom i političkom životu i u radničkoj klasi Jugoslavije.

Bosiljka Janjatović

ZBORNİK DOKUMENATA I PODATAKA O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU NARODA JUGOSLAVIJE, t. XII, knj. 3, Vojnoistorijski institut, Beograd 1978.

Potkraj juna ove godine Vojnoistorijski institut je, u redakciji svog stalnog saradnika potpukovnika Antona Miletića, izdao, treću po redu, knjigu dokumenata jedinica, komandi i ustanova Nemačkog Rajha o događajima na jugoslovenskom ratištu i jugoistoku Evrope od 31. januara do 31. decembra 1943. u već dobro poznatoj i jedinstvenoj ediciji u jugoslovenskoj istoriografiji — Zborniku dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije.

Knjiga sadrži na 732 stranice 184 dokumenta, selektivno odabrana, koja su u međusobnom logičkom skladu, a hronološki se nadovezuju na dokumenta iz druge knjige XII toma. Na kraju knjige, pored tri posebno vredna priloga, dat je registar ličnih imena, geografskih naziva, spisak vojnih jedinica i komandi, ustanova, organizacija, kompletan popis operacija o kojima se u dokumentima govori (ukupno 42), prema njihovim originalnim, šifriranim nazivima, što sve čini taj zbornik potpunijim, a istraživaču omogućava bolji uvid i olakšava njegovu upotrebu. Redaktor je redovno, sa mnoštvom sadržajnih, aktuelnih i pouzdanih napomena uz tekst, u vezi sa gotovo iole značajnijim događajem, omogućio uporednu analizu i kritičko konfrontiranje sa ostalim dokumentima i već utvrđenim istoriografskim činjenicama.

I nepotpuna analiza sadržaja izdvojenih dokumenata, po jedinstvenom naučnom kriterijumu iz sve obilnijih fondova arhivske građe, ukazuje da ovaj Zbornik predstavlja bogat izvor podataka i obilje činjenica, među kojima i znatan broj novih, neophodnih za kompleksniji pristup u istoriografiji i naučnu obradu niza tematskih celina, počev od velikih bitaka NOR-a, okupatorsko-kvislinških operacija, nemačkoga okupacionog sistema, pa do kolaboracionističkih snaga, zatim međunarodnih implikacija s obzirom na unutrašnje stanje i razvoj događaja na